

Intervju z asist. mag. Janezom Erženom, dr. med.

Tadeja Šuštar

Janez Eržen. Foto: Anton Sedej

Dr. Janez Eržen, torakalni kirurg, ki služi buje in biva v Ljubljani, je doma iz Ojstrega Vrha, Janovcov. Njegov drugi dom je Zabrdno, idilična vasica pod Ratičevcem, kjer preživi večino svojega prostega časa in si nabira moči za zahtevno delo, ki mu je popolnoma predan. Pogovarjala sva se v njegovi rojstni hiši, doma, pr' Janovc'.

Ojstri Vrh. Foto: arhiv družine Eržen

Zabrdno. Foto: Janez Eržen

Vedno sem sedel tukaj pri mizi ob oknu, že včasih, ko sem se učil ali delal naloge. Otroci smo namreč morali veliko pomagati pri delu, vendar je bila pri nas navada, da je oče dovolil, da se je tisti, ki se je hotel, lahko učil. Torej mu takrat ni bilo treba delati. In jaz sem se raje učil, kot delal (smeh), čeprav mi je tudi delo šlo dobro od rok.

Pa je oče določil, kdo je imel pri učenju več pravic, starejši ali mlajši, fantje ali dekleta?

Ne. Tisti, ki se je hotel učiti, se je lahko. Vendar vsi niso imeli takega veselja do učenja. Toda nisem se samo učil, ampak sem imel v predalu mize knjigo, ki sem jo bral. Takrat sem bral vse, kar mi je prišlo pod roke. In če sem slišal prihajati očeta, sem samo zaprl predal in pripravil zvezke.

Je branje še vedno vaša strast?

Da. Še vedno zelo zelo rad berem.

Kakšne vrste knjig pa ste imeli oziroma imate najraje?

Skozi različna življenjska obdobja so se menjale tudi zvrsti. V začetku so bile to pustolovske knjige, akcija. Takrat so mi bile všeč npr. knjige pisatelja Karla Maya, prebral sem roman Robinson Crusoe, ki ga je napisal Daniel Defoe, in druge. Kasneje so me pritegnili klasiki, za katere moraš dozoreti. Vem, da mi ruski klasiki v gimnaziji še niso bili všeč, kasneje pa so bili zame vrhunec. In še vedno so mi zelo všeč. Potem je bilo obdobje poezije, ki jo še vedno rad prebiram.

In vaši najljubši pisci?

Zelo veliko sem bral Sergeja Jesenina, Federica García Lorca, Jacquesa Préverta. Jeseninove pesmi sem prebral tolikokrat, da sem se jih kar na pamet naučil. Zdaj rad berem zgodovinske knjige, predvsem o zgodovini Slovencev. In mislim, da smo o naši, slovenski zgodovini zelo slabo poučeni. Nihče nas nanjo ni opozarjal, niti na pomembne, veličastne ljudi, ki smo jih imeli. Kot narod se tega nismo in se še vedno ne zavedamo. V času Jugoslavije so nas

drugače vzgajali in učili.

Takrat je bila slovenska zgodovina del jugoslovanske.

Ja, in slovensko zgodovino so po svoje interpretirali.

Menite, da bi jo morali na novo zapisati?

Da. Domovinska vzgoja nam zelo šepa, oziroma je sploh ni in tudi narodnega ponosa Slovenci nimamo. Pa imamo veliko in velike stvari. Tega sem se zavedel, ko sem prišel v stik s tujimi kolegi po Evropi, po svetu. Šele takrat sem prvič lahko primerjal, kaj pravzaprav pomenimo, seveda bolj na strokovnem področju kot na kakšnem drugem. Ugotovil sem, da smo drugim narodom povsem enakovredni, tako v smislu kvalitete kot tudi znanja in rezultatov.

Kako so se rojevali prvi stiki, v katerih ste med drugim spoznavali, da se lahko tujini povsem enakovredno postavimo ob bok?

Opazil sem (smeh), da so nas opazovali z radovednostjo, kot da smo prišli od ne vem kod. Ti fini, izobraženi, kulturni zapadnjaki so te gledali kot nekakšnega "eksota", neko malce tujo žival, in so bili na začetku malo bolj tolerantni. Kasneje, ko so te bolje spoznali, te sprejeli, so se stvari normalizirale. Z naše strani pa tudi, glejte, mi smo bili do njih zadržani, ker ko smo nekam prišli, marsičesa nismo vedeli: kaj kaj pomeni, kaj se dogaja, kako se obrniti.

Kako ste vi pletli stike s tujino?

Kmalu po osamosvojitvi naše države, leta 1993, sem postal predstojnik Kliničnega oddelka za torakalno kirurgijo v Ljubljani. S tem se mi je odprla pot ven, ali če povem drugače, moral sem se vklopiti v mednarodno strokovno družbo, vsaj na nivoju Evrope. Leta 1993 je začelo delovati tudi Združenje evropskih torakalnih kirurgov, ki povezuje kirurge, med katere sodim tudi jaz. V Združenje smo se vključili že ob sami ustanovitvi, ki sem se je udeležil na pobudo mojega profesorja in v tistem času tudi še predstojnika Oddelka za torakalno kirurgijo dr.

Orla. Tako smo v Združenju sodelovali od samega začetka. Potem sem bil kar nekaj časa aktiven član različnih odborov, celo izvršilnega odbora, in sem se dodobra vklopil v evropsko torakalno družino, kar je bilo zelo pomembno. Omogočalo nam je, da smo zlahka prenašali znanje iz drugih evropskih držav, obenem tudi norme in zahteve, ki jih imajo. Kajti prav na področju norm in zahtev smo bili slabo podučeni.

Kaj točno so norme in zahteve?

Najlažje to predstavim na primeru določene operacije, npr. odstranitve požiralnika pri raku. Norma je, da ti ne umre več kot deset odstotkov ljudi v zgodnjem pooperativnem obdobju. Če ima kirurg višjo smrtnost, to pomeni, da slabo dela. Tega mi prej nismo poznali. V Združenju so nas v pogovorih najprej začeli spraševati, kaj delamo, in potem, kakšni so naši rezultati. Odgovora nismo imeli, ker rezultatov takrat nismo merili.

Torej ta podatek pri nas takrat ni bil pomemben.

Manj pomemben, nihče temu ni posvečal posebne pozornosti. In tudi z nikomer se nismo mogli primerjati. Ena sama torakalna kirurgija je bila v Ljubljani za celo Slovenijo, no, malo je je bilo tudi v Mariboru, kot je tudi še danes.

Kaj pa v okviru Jugoslavije?

Na jugoslovanskem področju smo se lahko primerjali, ampak tam je bilo hitro vse dovolj dobro.

Torej ste stik z Evropo vzpostavili ravno pravi čas.

Ja, ravno pravi čas.

S čim se ukvarja torakalna kirurgija?

Z operacijami v prsnem košu. Operiramo vse razen srca in velikih žil, ki spadajo že v drugo področje. Najpomembnejša so pljuča in tudi drugi organi, na

Operacija v prsnem košu.
Foto: arhiv Janeza Eržena

primer v medpljučju, potem prepona, prsna mrena, prsna stena, tudi požiralnik. Operiramo zaradi tumorjev, poškodb ...

In če prevedete izraz torakalna kirurgija.

Toraks so prsi v pomenu prsni koš z vsemi notranjimi organi.

Je torakalna kirurgija mlada veja kirurgije?

Ja, razmeroma mlada. Prvo pljučno operacijo je naredil neki Američan leta 1934, ko je odstranil del pljuč zaradi raka. Pri nas se je ta veja začela razvijati po vojni. Med drugo svetovno vojno se je naš kirurg, prof. Lavrič, ki je bil kasneje tudi predstojnik kirurgije v Ljubljani, torakalne kirurgije učil od Angležev v Italiji. Znanje, ki si ga je pridobil, je prinesel v Ljubljano. Jaz sem druga generacija torakalnih kirurgov. Začel sem leta 1970 in leta 1976 naredil specialistični izpit, s čimer se je začela moja kirurška pot.

Glede na to, da pripadate drugi generaciji torakalnih kirurgov, so vam poznani začetki kot tudi trenutno stanje področja vaše kirurgije. V kakšno smer je šel napredek oziroma spremembe?

Lahko rečem, da se je v teh 35 letih veliko spremenilo. Tako na področju opreme, torej tehnološkega napredka, kot tudi na področju razvoja znanja. Vsi poznamo laporoskopski ali endoskopski način operiranja, ali kot ljudje rečejo, z laserjem, čeprav ne gre za laser. Endoskopskega načina operiranja prsnega koša sem se naučil v Ameriki, v New Yorku.

Kako je potekalo učenje nove tehnike operiranja?

Najprej sem šel v Ohio, kjer sem naredil tečaj iz endoskopske torakalne kirurgije. Potem sem si v New Yorku ogledal nekaj operacij in znanje prenesel v Slovenijo. Kupili smo tudi opremo. V mislih imam predvsem način operiranja, ko prsnega koša ni treba na široko odpreti. Takih operacij pri nas v povprečju napravimo okrog 40 na leto. Njihova velika prednost je v tem, da ni treba odpirati celega prsne-

ga koša, ampak operacijo v prsnem košu narediš že samo z dvema, tremi vbodi.

Je to pglavitna prednost?

Da, kajti pri klasičnih operacijah moramo prsni koši odpreti in že samo odprtje je velika operacija. Pacienta po posegu brazgotina dolgo boli, poleg tega tudi človek nikoli več ni tak, kot je bil prej: veže ga, pogoste so dolgotrajne bolečine, posebno, ko se menja vreme. Sploh je okrevanje po operaciji daljše.

Ali klasične operacije še izvajate?

Da, morajo biti.

Torej vsega ne morete endoskopsko oziroma torakoskopsko rešiti. Zakaj?

Na našem oddelku letno izvedemo okrog 700 operacij, vendar jih na torakoskopski način naredimo samo od 40 do 50. Vsega namreč ne moremo zdraviti s torakoskopskim načinom. Nekateri sicer poskušajo in opravijo več endoskopskih operacij. Vendar pri pljučnem raku večina kirurgov še vedno odstrani del pljuč na klasičen način, ker vsa prizadeta tkiva odstraniš bolj zanesljivo, predvsem imam v mislih bezgavke. Poleg tega je pomembno, v katerem delu pljuč rak raste, kajti na določenih mestih ga sploh ne moremo torakoskopsko operirati. Danes, po dobrih desetih letih, kar smo uvedli tudi ta način operiranja, je že znano, katere posege lahko opravimo na ta način in katerih ne moremo.

Torej je sedaj že preizkušeno. Pred 11 leti ste v Slovenijo vi prinesli znanje o tem načinu operiranja.

Ja, v Ameriki sem bil leta 1994.

Je bilo pri nas potem težko kupiti opremo ali ne?

Veste, imeli so kar dober posluš za novost, kljub temu da je bila oprema draga. Operacija, izvedena na ta način, je že sama po sebi dražja kot pa klasična. Gre za čisto druge instrumente, potrebuješ posebno opremo. Na koncu instrumenta je vgrajena majhna

kamera, ki prenaša sliko iz notranjosti telesa na zaslon. Torej delo svojih rok nadzoruješ na zaslonu.

Je to težko?

Drugače je. Nekaj časa rabiš, da se naučiš. Je nekaj novega. Ni pa težko. Nauči se vsak.

V življenju ste se marsičesa naučili. Vse pa se je začelo tukaj, pr' Janovc'. Ste bili rojeni prav tu ali ...?

Ja, med drugo svetovno vojno. Prišla je babica iz Dražgoš, kot mi je rekla mama. (Babica je bila iz Dražgoš, ne vem čisto točno, mislim, da je bila v sorodu z Marenkom.) Zdi se mi zanimivo, da se svojega otroštva spominjam od samega začetka. Mama se je zelo čudila tem mojim zgodnjim spominom. Tako se dobro spominjam, da so bili leta 1945 pri nas v kleti zaprti Nemci.

Koliko ste bili stari?

Eno leto. In spomnim se, da so jih zvečer spustili, da so šli na česnjo jest. In še tega se spomnim, da je točno tu na vogalu mize sedel mlajši moški, ki mi je dal košček čokolade. Ne vem pa, ali je bil partizan ali ne, tega takrat nisem vedel. In ko sem mami pripovedoval o tem, mi ni verjela. Rekla mi je, da samo sanjam, da si samo izmišljujem, itn.

In otroška leta?

Na otroška leta imam zelo lepe spomine.

Bi rekli, da ste tu v Ojstrem Vrhu preživeli najlepša leta?

Ja, zagotovo. Izgleda, da sem človek, ki se mu je v življenju zgodilo veliko lepega (smeh). Sem optimist. Tako kot večina sem pozabil slabo in v spominu mi je ostalo dobro in lepo. In moram reči, da se zelo rad spominjam svojega otroštva.

Kot sem izvedela po pripovedovanju, je bil vaš oče zelo močna osebnost, ki vas je vseh osem otrok v družini zelo zaznamoval. Kako se ga vi spominjate?

Očeta sem bolje spoznal šele, ko sem bil tudi sam že zrel, in sem ga samo še bolj spoštoval kot prej. Bil je strog. Očeta smo se vsi malo bali. Zadosti je bilo, da nas je samo pogledal, pa smo se že poskrili. (Sme.) Strog je bil, zelo dosleden, ampak pošten. Mama je bila tista, ki smo ji lahko vse potožili, ji nagajali in ni je bilo treba zares ubogati. Oče je poleti hodil delat v Jelovico. Drvaril je. In ko je ob sobotah zvečer prišel domov, se spomnim, da je prelepo dišal po smoli. In potem mu je mama povedala, kaj smo ušpičili, (smeh) in ...

Družina Eržen okrog leta 1950.
Foto: arhiv Janeza Eržena.

Ojstri Vrh.
Foto: arhiv
družine Eržen

Kaj je sledilo?

Malo nas je "nabotal". (Smeh.) Dal nas je čez koleno in nas po riti. Tako smo jih "fasali". Tisti, ki še nismo bili na vrsti, smo se že drli, tisti, ki so kazeni že dali skozi, so se že smejali. Tako je to potekalo.

Glede na to, da ste morali otroci doma kar precej delati, gotovo niste samo nagajali, ampak ste tudi pomagali očetu. Pri kakšnem delu ste z očetom sodelovali?

Oče je hodil v službo na Češnjico, kjer je delal v sodarni. Zjutraj ob petih je vstajal in popoldne prišel domov. Pozimi je sode delal doma, tukaj v Ojstrem Vrh, in pri tem smo mu otroci pomagali. Imeli smo svoje doge in ponavadi tudi svoj les, ki smo ga poleti našagali in doge naklali, da so se potem sušile v gozdu. V začetku zime smo jih pripeljali domov in naredili sod do konca doma, tudi obroče. Obroče smo delali lesene, iz leske.

Kaj so doge?

Doga je obdelana lesena deščica, ponavadi iz smreke ali jelke. Hlod razrežeš na tako dolžino, kot je potem visok sod. Npr.: imaš 80 centimetrov hloda, ki ga potem nakolješ v doge. Ampak že prej moraš

izbrati tak les, za katerega veš, da se bo lepo klal. Npr. en centimeter debelo deščico na vrhu zakolješ in dobiš deščico, ki je tudi na dnu enako debela.

In to ste vi pomagali delati očetu.

Mi smo malo pomagali. Imeli smo delavnico, tu poleg hiše, kjer je danes kopalnica.

Koliko sodov ste naredili?

Ja, spomnim se, da so bili različne velikosti, koliko smo jih naredili, ne vem točno. Oče jih je vedno delal po pet ali šest naenkrat. Izdelovanje sode je cel proces, ki smo ga pri nas v celoti izpeljali sami. Od začetka do konca.

Torej ste sami izpeljali cel postopek in iz smreke, ki je še stala, izdelali sod.

Seveda, ko smo imeli dogo, ko smo deščico odklali, smo jo najprej z nožem, s posebnim rezilnikom obrezali, da smo jo zgledili in da je bila enakomerno debela, pa tudi zravnali smo še kaj. Potem je bilo treba doge ukriviti: najprej smo jih pogreli na posebnem štedilniku in potem zakrivali na posebnem stroju. Sod je namreč malo izbočen in vse deščice so morale biti enako ukrivljene. Potem smo šele začeli

Janez Eržen v svoji delavnici, kjer obnavlja stare predmete in izdeluje nove iz lesa – materiala, s katerim je tesno povezan od otroštva naprej. Foto: Anton Sedej

delati sod. Tudi obroče smo delali sami: iz leskovih vej oziroma iz tistih vej, ki zrastejo v nekaj letih in so še čisto gladke. Najprej smo te veje malo posušili in nato smo jih razklali. Take se lepo krivijo in se lahko naredi obroč. Včasih smo obroče delali tudi iz železa. Sami! Železo smo seveda kupili.

Pa ste ga potem tudi skovali?

Ja, ter naredili luknje, dodali nete, kot smo mi rekli, pravilno slovensko so to zakovice. In potem smo sode naložili na samotne sani, s katerimi smo sicer vozili seno. Nanje smo dali od 20 do 30 sodov in jih peljali v Železnike, na Česnjico. Pozimi seveda. (Smeh.)

Takrat je bilo to mogoče, ker je bila zima res zima, kot npr. letos. Pa ste takrat kdaj razmišljali, kaj bi radi počeli v življenju? Vam je že takrat kdaj prišlo na misel, da bi radi postali zdravnik?

O tem nisem razmišljal. V spominu pa mi je ostal dogodek, ko sem ravnal kot pravi zdravnik, veterinar. Otroci smo med drugim morali tudi piške past', kot se je temu reklo. Kajti skobci in krugulji so pogosto napadali perutnino in jo odnašali. Enkrat smo sedeli

ravno pri kosilu, ko smo zunaj zaslišali kurje vpitje. Stekli smo ven ter videli, kako je orel tik pod drvarnico skušal s kremplji potegniti izpod drv kuro, ki si je tam našla zavetje. Orla smo prepodili, a naša kura je imela čisto razmesarjen hrbet. Prinesel sem jo v hišo in jo zašil!!! (smeh) s šivanko, ki jo je imela mama, in z navadnim sukancem. Pomislite, rana se ji je zarasla!

Je bila to vaša prva operacija?

Ja, moja prva operacija. Odločil sem se potem v gimnaziji, ko sem se usmeril najprej bolj v naravoslovno smer, prav za medicino pa v zadnjem letniku.

Se spominjate še kakega dogodka, ki vas je usmerjal v študij medicine, kot npr. prej omenjena prva operacija?

Dogodek, ki je prav tako nakazal, da me bo medicina mogoče začela privlačiti, se mi je zgodil, ko sem bil star približno deset let. Bolel me je zob in šel sem k dr. Strnadovi, ki je bila znana, slavna zdravnica v Železnikih. Zнала je vse. Ko sem prišel, me je vprašala, kaj je. Povedal sem, da me boli zob, zato me je odpeljala v ordinacijo. Bilo je poleti, vendar je bilo v njej malo temačno, hladno in v zraku je bil poseben

Rembrandt: Anatomija dr. Tulpa, 1632.

vonj kot v vsaki ordinaciji (smeh). Ampak kar me je najbolj presenetilo, je bila slika, ki je visela na nasprotni steni stola, na katerega sem moral sestiti. Gledal sem naravnost v reprodukcijo Rembrandtove slike Anatomija dr. Tulpa (naslov slike sem izvedel kasneje). Slika prikazuje odprto roko (podlaket), tako da se vidijo kite, mišice, žile. Oseba, ki razlaga, je dr. Tulp, ki ima okrog sebe polno učencev, ki drug drugemu gledajo čez rame ... In tista slika me je čisto prevzela. Mislim, da so res bili taki dogodki, ki so vplivali na mojo odločitev. No, vsekakor je slika Anatomija dr. Tulpa name zelo vplivala.

V osnovno šolo ste nekaj časa hodili na Lenart in potem v Železnike. Kako je bilo?

Začetek na Lenartu je kar posrečen. Vendar sta oče in mama spoznala, da se tam nismo kaj dosti učili, in v resnici se nismo. Bili so taki učitelji in tudi taki časi. Učitelj, ki nas je poučeval v prvem razredu, je bil včasih dobesedno "nalit", pijan. Včasih smo prišli v šolo, a smo hitro ugotovili, da tisti dan ne bo pouka, in smo šli domov. Skratka, prvi dve leti nič: ničesar se nisem naučil, ničesar nisem znal. In ko sem prišel v Železnike, se spomnim, da je rekla učiteljica, da bomo pisali narek. Toda nisem znal pisati, v tretjem razredu. Drugi so vzeli v roke svinčnike oziroma peresa in so pisali. Jaz pa nisem znal. Vendar se ne spomnim, da bi bila to kasneje ovira.

Je v Železnikih potem šlo bolj za res?

V Železnikih je bilo gotovo tako kot v vsaki drugi

šoli: nekateri učitelji so bili bolj strogi, drugi manj, eni bolj priljubljeni, drugi manj. Meni je osnovna šola ostala v dobrem spominu. Zares rad sem šel v šolo. Za nas je bil to namreč dogodek. Fantje in punce smo takrat hodili v šolo peš. Dol je bilo dobro uro hoda, nazaj pa je bila pot neskončno dolga. Počeli smo različne stvari: se igrali, se borili ter ponovili vse filmske predstave, ki smo si jih ogledali ob nedeljah.

Ste že takrat hodili v kino?

Ja, v kino smo šli v nedeljo popoldne. Filme so predvajali v zgradbi, kjer je sedaj kulturni dom. Bilo pa je takole: poleti je bilo v redu, pozimi je bilo nerodno, ker je naš oče zahteval, da smo bili doma, ko se je začelo večeriti. In če se je bil film začel ob treh in končal ob petih, je bila že tema, ko smo prišli ven. Potem smo tekli do doma.

Ste bili dovolj zgodaj doma?

Včasih tudi ne.

Na delovni dan ste imeli otroci poleg šole in igre na sporedu tudi delo? Ste imeli naloge natančno določene?

Takole, poleti, med počitnicami smo vsi delali vse: na travniku, njivi itn. Ampak med šolskim časom je bilo drugače. Midva z Jožem sva bila zadolžena, da sva žagala drva. In včasih se je zgodilo, da sva prišla zvečer domov in sva šla naravnost v drvarnico, da sva v temi še drva našagala. To se ni zgodilo tako redko. Potem sem imel neko obdobje, za katerega še danes ne vem, kaj se je dogajalo: po pouku sploh nisem šel domov, ampak na igrišče za košarko, ki so ga zgradili poleg šole. Igrišče me je tako privlačilo, da sem bil velikokrat celo popoldne tam kar sam. Redkokdaj je bil z menoj še kdo drug. Žogo sem metel na koš in z njo tekal gor in dol po igrišču. In šele, ko se je začela spuščati noč, sem šel domov. Doma so me kregali in zmerjali. Oče se je jezil. Mogoče me je kdaj tudi "nabotal", vendar se ne spomnim. A nič ni zaleglo. Nič ni pomagalo. Tisto igrišče, žoga, vse tisto me je izredno privlačilo.

Je igrišče svojo magično moč zgubilo tako, kot jo je dobilo?

Je, ampak trajalo je daljše obdobje.

Koliko ste bili takrat stari?

Hodil sem v peti ali šesti razred.

Pritegnil vas je tudi namizni tenis.

Ja, vse športe sem imel zelo rad, tudi nogomet. Žoge smo naredili kar sami, iz cunj. Vem, da nam je enkrat učitelj Zajc, ki se je sam zelo rad ukvarjal s športom, dal nekaj starih strganih žog, ki smo jih zašili in kasneje krpali in vzdrževali. Ne morete si misliti, kje vse smo igrali nogomet. Tudi tukaj v okolici vasi.

Je bilo v vasi zadosti otrok za eno tekmo?

V samem Ojstrem Vrhu ne, zato smo se pomerili z drugimi vasmimi. Še danes se pogovarjava z Mesecem, ki je doma iz Rovt, po domače Gdelov, in je sedaj profesor, nevrolog, predstojnik, kako smo si včasih napovedali dvoboj: Rovtarji proti Ojstrjanom. Čisto zares smo igrali.

In zmagovalci?

Ne spomnim se, kdo je zmagal. Srečali smo se v nedeljo popoldne in odigrali nogometno tekmo. Spopadli smo se na Slemenu, na poti iz Ojstrega Vrha proti Miklavžu, kjer se odpre pogled na Sv. Lenart in na Stari vrh. Ob križišču štirih poti je lepa jasa, kjer je zadosti prostora in je ravno. Ena redkih ravnin tu naokrog.

Ste v tem obdobju, ko so se prepletli šport, šola in delo, sicer kakšno ušpičili? Vem, da ste v Martinj Vrh nosili brusit žage, ki jih je oče potreboval na Jelovici, in ...?

Potem smo žago enkrat preizkusili in smo podrli eno smreko kar čez pot, namenoma. Drugič smo v grapo zmetali butare, ki so bile zložene v skladovnici. Seveda se je glas o tovrstnih dejanjih hitro razširil in grešnike so nas hitro odkrili. Posledice so bile. Še marsikaj smo ušpičili, vendar se ob teh spominih sedaj nasmejimo in se dogodkov radi spominjamo.

Kajti nikoli nismo storili ničesar, s čimer bi koga pri zadeli. Ne vem točno, kaj je bil povod, da smo kaj ušpičili. Nekaj je bilo v nas otrocih. Eden se je spomnil, da nekaj naredimo, in drugi smo mu sledili.

Pa smešno je!

Ja, smešno in izzivalno, ker veš, da tega ne smeš. Ne moreš pravzaprav točno razložiti, zakaj je takšno dejanje privlačno. Spomnim se tudi, da smo si enkrat pri Sv. Lenartu, ko nismo več hodili tja v šolo, izposodili žoge iz šole. Bilo je v nedeljo, ko smo šli od maše in smo zlezli kar skozi okno v učilnico in si izposodili dve žogi. Potem smo jih vrnili.

Čas osnovne šole je bil torej zelo radoživ čas. So danes časi veliko drugačni? Se vam zdi, da otroci znajo užiti ta čas?

Veliko drugače je. Danes, ko gledam otroke, svojega sina recimo, mi je prav žal, da mu ni omogočeno doživljati kaj takega. Npr. pozimi, ko smo hodili v šolo, smo se naložili na sani in je šlo v dolino. Takrat so hlode vozili s konjsko vprego, na posmojkah, kot smo rekli. Spredaj so jih dali na težke okovane sani, zadaj so se hlodi vlekli po tleh. In to je naredilo zelo lepe poti za sankanje, po katerih smo se spustili tudi v šolo.

In spomnim se, kako smo nekega jutra na sankah brzeli v šolo. Toda pod Krekom, pod Mlinšami smo zgrešili most in pristali v vodi. Gaberjelov Rok je bil šofer, mi pa trije, štirje zadaj, ki smo potem povsem mokri šli k Nandet' na peč. Nobeden ni šel tisti dan v šolo, a je bilo kljub temu vse v redu. Zdelo se je čisto logično. Zdaj pa je vse veliko drugače. Tudi ribe smo lovili na poti domov: vsak tolmun, vsak kamen smo poznali, kjer so bile ribe.

Kljub vsem radoživim dogodkom ste za učenje, domače naloge, za šolo nasploh dobro poskrbeli.

Ja, seveda. Zame je bil učitelj vedno avtoriteta. Starši so me naučili spoštovanja do učitelja, kajti če ti nekdo nekaj da, te nekaj uči in ti ukaže, da nekaj moraš storiti, ga moraš ubogati. To sploh ni slabo.

Tega sedaj skorajda ni.

Res je. Vendar otrok rabi avtoriteto. Permisivnost v vzgoji je slaba. Američani so kmalu ugotovili, da so šli v napačno smer, ko so uvajali permisivno vzgojo. Spoznali so, da so naredili napako, da so naredili otrokom slabo uslugo, celim generacijam. Mi pa smo učitelje spoštovali, imeli so avtoriteto, in kot sem že rekel, sem se rajši učil kot delal.

Vendar drva ste morali pripraviti ne glede na ostale stvari.

Ja, to pa. Drva ali pa pripraviti slamoreznicu, da smo zrezali krmo za krave.

Koliko živine ste imeli?

Dve, tri krave in dva pujsa. Imeli smo tudi ovce, čebele, svoj čebelnjak. Nismo imeli veliko. Hiša sama je majhna. Družina je bila velika, osem otrok.

Družino je bilo pa treba preživeti. Je oče znal dobro organizirati delo, da ste lahko izkoristili vse, kar vam je narava dala?

Da. Dobro. Še kot otroci smo poleti zelo veliko delali: nabirali smo borovnice, gobe itd. In jih prodajali. Enako tudi zdravilne rastline, zelišča, npr. arniko, rman in druge. Obhodili smo teren vse do Martinj Vrha pa tja do Smoleve. Vse smo lahko prodali. Otroci smo že zelo zgodaj imeli občutek, da smo sami zaslužili, in to se mi zdi, da je bilo dobro. Prisluženega denarja nismo zapravili, ampak smo si z njim kupili šolske potrebščine. V naši družini smo se otroci zelo zgodaj osamosvojili. V gimnaziji sem še vedno rad hodil domov, ampak sem bil zelo samostojen, tudi finančno: poleti sem delal, čeprav mi je oče vedno, ko sem prišel domov, stisnil kakšen denar v roko. In potem na fakulteti skoraj nikoli nisem rekel, da rabim denar. Očetu se je kar čudno zdelo.

Ste našli sami svoj zasluzek?

Ja, pa tudi sestra Betka, ki je bila že v službi, mi je kupila kakšno stvar, ko sem bil na fakulteti. Pomagal mi je tudi brat Joža, ki je tudi že imel službo. Hočem povedati predvsem to, da sem zgodaj šel od doma.

In mislim, da je bilo to v redu, kajti otroci morajo prevzeti odgovornost zase, morajo socialno dozoreti. Danes je drugače, vsi ostajajo doma do 30. leta in še dlje. Poročajo se ne, čeprav imajo partnerje, držijo se doma in ne znajo poskrbeti niti za svoje osnovne potrebe. Starši so tudi zadovoljni, da imajo tistega svojega edinčka pri sebi, posebno mame. Menim, da je tak način čisto zgrešen.

In vaš odhod od doma je vaša sestra Beti opisala takole: Dali so mu eno staro odejo, ki si jo je zvil po pazduho, in je šel v gimnazijo, brez kakršnega koli kompliciranja. Se vi tega še spominjate?

Spomnim se. Pa tudi nikoli me niso nič kaj spraševali, kako je, kako mi gre v šoli. Ko sem prišel v prvo gimnazijo v Škofjo Loko, sem bil prvo leto v internatu. Toda tam se sploh nisem znašel: bilo je čisto drugačno okolje, drugačen način. Tudi moj uspeh je bil slab, komaj sem izdelal prvi letnik. Bil sem zadosten. Same dvojke. Sploh nisem vedel, za kaj gre. Potem je oče rekel, da to ni nič, da če se ne bom učil, bom šel delat.

Zavoljo tega se je oče med počitnicami dogovoril, da sem delal v Kmetijski zadrugi, ki je bila tam, kjer je sedaj Tehnica. Tajnica, ki jo je oče poznal, mi je dala delo: posadila me je na stol in mi dala prepisati dolge, ogromne sezname. Sedel sem tako, da sem skozi okno videl nogometno igrišče v Njivici, kjer so Železnikarji igrali nogomet. Približno dve uri sem pisal, potem sem svinčnik odložil in šel. Nikdar več nisem prišel delat v zadrugo. Rekel sem, da tega ne bom delal, in oče je to spoštoval. Šel sem naprej v gimnazijo in se naslednji dve leti vozil v Škofjo Loko. Živel sem doma in sem se ujel, končno sem se znašel. Potem je bilo enostavno.

Torej vam življenje v internatu ni ustrezalo? Je bil red v internatu tisti, ki vam ni ustrezal?

Bolj nered, bi rekel. Begalo me je, da smo bili skupaj zelo različni mladi ljudje: veliko različnih vplivov, zbranih skupaj z vseh vetrov, z vseh strani. Bil sem čisto zmešan.

Vam je ostal v spominu kakšen dogodek iz gimnazije? Kaj ste poleg učenja še počeli?

Veliko sem smučal. Malo sem tudi treniral. Enkrat me je Filip Gartner, slavni smučarski trener, videl na Kosovih njivah, ko sem smučal. Bili so ravno na poti na Stari vrh, kjer so bile tekme, in me je povabil, naj grem z njim. Pa sem šel kar tekmovat.

Pa ste bili uspešni?

Ah ne, nisem bil. Vendar sem šel na nekaj tekem, kljub temu da nisem zares treniral. Tekmovali smo npr. na Soriški planini, na Panovnikih, kjer so bile klasične veleslalomске tekme. Prišli so smučarji iz cele Slovenije.

Mladinske tekme?

Ja. Takrat so smučarji že trenirali v klubih. Spomnim se, kako smo bili naivni. Z Jožem sva se odločila, da se udeleživa srednješolskega prvenstva v Kranjski Gori. In sva si popoldne pred tekmo rekla, da mora malo trenirati. Padla je noč in sva prižgala luč, da sva lahko trening na hribčku za hišo malo podaljšala. Naslednje jutro smo šli v Kranjsko Goro. In tam sem prvič videl smučke, ki so imele robnike, take železne. Moje jih niso imele, bile so lesene, naredil

mi jih je stric Francelj v Zabrdu. In kakšne vezi sem imel: železna čeljust, da je bil čevelj stabilen, in čez njo pripet jermen, pa še zadaj eden, tako da se je čevelj dvigal. Vendar sem smučal zelo rad.

Pa ste že zgodaj začeli smučati?

Da. Zgodaj, ko sem začel hoditi v šolo.

In pravite, da vam je smučič izdelal stric v Zabrdu.

Da. Francelj, Štefankin mož (Štefanka je bila mama sestra.) je bil izredno sposoben možakar, ki je znal iz lesa narediti vse, kar si lahko izmisliš. Delal je škafe, sode, vendar je znal narediti tudi sanke, smučke, kolovrate in na koncu je veliko izdeloval kleklje za celo Podgoro, kjer je bilo takrat kar veliko klekljaric. Z Jožetom nama je naredil smučke. V Zabrdu imam še vedno njegov kolovrat, ki ga je sam naredil. Stric Francelj je bil res izreden, saj je znal narediti prav vse.

Sta smučala samo vidva? Kaj pa sestre?

Tudi dekleta so smučala. Milke se ne spomnim, ker je bila že toliko starejša. Spomnim se Betke, Mici in Jožice, medtem ko mislim, da Anica ni nikoli smuča-

Izza Boštjanove hiše v Zabrdu na turno smuko, gor v kraljestvo sonca in snega.
Foto: Janez Eržen

la, ali pa se ne spomnim. Fantje smo smučali seveda vsi kot tudi drugi fantje iz vasi. Vsak dan smo začeli po pouku in potem do teme, seveda tudi ob sobotah in nedeljah. Nasploh sem bil zelo rad zunaj, v naravi. Rad sem se gibal.

Šport, tako in drugačno gibanje v naravi, vas spremlja od otroštva. Kaj pa danes? Ste še vedno aktivni?

Enkrat na teden redno dve uri igrati tenis. Vendar nam je štirim prijateljem, ki redno igramo skupaj, bolj kot tenis pomembno druženje. Sicer veliko raje smučam, ampak že približno 15 let samo turno. Redkokdaj grem na urejeno smučišče, ker me na njem moti preveč stvari.

Se na turno smuko odpravite skupaj s katerim od bratov ali sami?

Tomaž in Jože sicer oba turno smučata, vendar smo redkokdaj šli skupaj. V zadnjih desetih letih smo naredili nekaj skupnih tur, večinoma pa sem hodil sam.

Vas ne skrbi, da se vam zgodi nesreča, ko ste sami?

Še bolj moraš biti previden, če greš sam, in ne sme se ti nič zgoditi. Seveda se lahko zgodi kaj nepredvidljivega, vendar se je z znanjem temu mogoče v veliki meri izogniti. Obenem je zelo pomemben tvoj odnos do narave in previdnost. Poznati moraš sebe, vreme, sneg, razmere, strmino, dolžino, višino, temperaturo itd. ter spoštovati goro, na katero se podaš.

In katera vam je najljubša turna smuka?

Še in še sem ponavljal turne smuke z Mojstrovk. Z Vršiča sem se povzpel na Malo Mojstrovko in sem prečil na Veliko Mojstrovko, Zadnjo Mojstrovko, do Travnika. Gre za krasno, prečudovito prečenje po vrhu. Včasih sem šel peš čisto iz doline, iz Jasnice, ker pot naprej ni bila prevozna. Vzpon je trajal od pet do šest ur.

Boste navdušili za turno smuko tudi sina Urbana?

Ne, ne verjamem. Rad se giblje, ampak je že nagnjen h ležernosti, da ne rečem k lenobi. Za otroka kar težko rečemo, da je len, vendar je prisotno tisto mišljenje, češ, zakaj bi hodil, če lahko grem z vlečnico. In glede sankanja je isto, dol bi se že spustil, ampak vleči sanke nazaj, to pa ne. Otroka zato kar ne moreš in ne moreš prepričati, da je napor del užitka. Včasih ga zamotim, mu poskusim vzbuditi zanimanje, da ga pridobim za neko stvar. Na silo ne gre.

Vam je bila ležernost tuja in v gimnazijskem obdobju ste se udeležili delovne brigade v Makedoniji. Kako vam je ostala v spominu? Sestre so povedale, da ste se vrnili črni kot cigan.

Da sem bil črn, se ne spomnim. Vem, da sem bil suh kot trlica. Čisto me je pobralo. Prvič: hrana mi ni bila preveč všeč, drugič: podnebje je bilo vroče, in tretjič: resno smo delali. In jaz sem bil tak, da če smo delali, smo delali. Gradili smo cesto Bratstva in enotnosti Slovenija–Gevgelija. In takrat v tretji gimnaziji, leta 1962, smo gradili cesto pri Kumanovem.

Koliko časa ste bili v Makedoniji?

En mesec. Spomnim se dolge poti, kako smo se en cel dan vozili z vlakom. Tam je bilo vroče in prašno, nekakšen rumen prah. V Makedoniji sem najbolj pogrešal smreke, ker imajo samo listavce. Sadovnjake so stražili s puškami, zato da nismo "rabutali". Enkrat na teden, ob nedeljah, smo smeli iti v Kumanovo, v mesto. Šel sem skupaj z Antonom Mesečem, ki je danes nevrolog, ter Ivanom Cankarjem, ki je končal atomsko fiziko in je kmalu po končanem študiju odšel v tujino (Postal je eden vodilnih direktorjev v družbi IBM, kjer so razvili računalniško tehnologijo. In je to še danes. Poročil se je s Finko in živi na Finskem. Stike smo ohranili.). In ko smo prišli v nedeljo popoldne v Kumanovo, smo bili malo lačni, malo žejni, a brez denarja. Dogovorili smo se, da bomo na tržnici nekaj ukradli, nekaj hrane. Gledal sem okrog sebe, videl tiste s puško ... in ko smo se čez nekaj časa srečali, smo pogledali, kaj smo ukra-

"Pogrešal sem smreke."
Foto: Janez Eržen

dli: Cankar je imel eno dinjo, Tone eno jabolko in jaz eno češpljo. To je bil naš plen. Potem smo šli gledat še film Starec in morje.

Ste v brigado šli prostovoljno ali so vas v gimnaziji novačili?

Malokdo si je upal odkloniti, vendar se reče, da smo šli "prostovoljno". Razmere so bile take, da če so te predlagali, ni bilo zdravo odkloniti, lahko si imel težave. Proglasili so te za delomrzneža, sovražnika delovnega ljudstva.

Gimnazijska leta so tudi leta, ko mlad človek oblikuje svoj pogled na svet, na smisel življenja in vaše sestre se spominjajo pravih "debatnih krožkov" pri vas doma. Kako ste šli skozi to fazo oblikovanja življenjske filozofije, življenjskega nazora?

V gimnaziji se mlad človek začne prvič politično ozaveščati, prvič se srečaš z drugačnim gledanjem, z drugačnim nazorom. Izhajal sem iz verne krščanske družine, tako, kot sem bil vzgojen, tako sem delal in veroval. V mojih gimnazijskih letih je verni veljal za zaostalega, za napredno je veljala materialistična misel. Kljub temu nas niso direktno šikanirali, vsaj

mene ne. In na tem področju smo imeli debate, za katere sem bil premalo pripravljen, premalo izobražen. Vendar sem imel toliko svojega mnenja, toliko vere, da sem gladko odklonil vabilo, da bi se jim pridružil v partiji.

Kako vam je to uspelo? Od kod taka modrost, zdravo razmišljanje?

Ne vem. Takrat, konec gimnazije, je bilo tako ravnaje že nevarno, lahko so te postavili na stranski tir, če si odklonil povabilo v partijo, vendar sem ga in potem še nekajkrat. Še danes se čudim in sem hkrati zelo vesel, da sem se takrat tako odločil. Pravzaprav sem danes zelo ponosen na to, čeprav ne vem, po kakšni milosti sem se odločil, da nisem sprejel. Vem tudi, da je tisti, ki je vstopil v partijo, na nek način izgubil nedolžnost.

V kakšnem smislu?

Pridružil si se neki struji, grupaciji, ki ji je bilo kasneje na zunaj vse enostavno, vse odprto. Tistim, ki nismo bili člani, je bilo vse zaprto. Prednost je bila, dolgoročno gledano, na naši strani. Po mojem mnenju je to ena od stvari, ki jih v svojem življenju ne smeš storiti, ker sicer nisi več tisto, kar si bil.

In v četrtem letniku ste se odločili za študij medicine. Kako je potekalo teh šest let? Je to šest let splošne medicine ali ste se že v tem obdobju morali odločiti, kaj boste?

Ne, takrat se nič ne odločaš, narediš splošno medicino na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Tam sta dva ločena oddelka, eden je za splošno medicino in drugi za stomatologijo. Takrat je študij trajal pet let, zdaj traja šest. In ko si končal pet let študija, je sledilo eno leto obveznega staža (danes je to sekundariat, ki traja dve leti in se ne razlikuje bistveno od staža, ki smo ga imeli mi). Ni bilo diplome, kot je ni niti sedaj. Ko narediš zadnji izpit, dobiš naziv zdravnika in si končal medicinsko fakulteto, ampak da lahko opravljaš poklic zdravnika, je bilo treba opraviti staž. Staž v glavnem pomeni uvajalno delo, praktično delo v kateri koli bolnici. Torej delo mladega zdravnika v kateri koli ustanovi, pod nadzorom.

Kdo nadzira njegovo delo?

Mentor, več različnih mentorjev vodi mladega zdravnika, ki konča medicinsko fakulteto in je poln teoretičnega znanja, ampak je še povsem brez prakse.

Ali to pomeni, da pet let splošne medicine niste prišli v stik z bolnico, s pacientji?

V stik prideš, ampak premalo, pomanjkljivo. Na fakulteti so le vaje kliničnih predmetov, ki se začnejo v tretjem letniku, prej so predklinični predmeti: kemija, biologija, fiziologija, anatomija, histologija, patofiziologija, s katerimi dobiš teoretično znanje, potem se začne klinika: interna medicina, okulistika, nevrologija, dermatologija, kirurgija in tako naprej.

Kje ste v času študija bivali?

V Oražnovem domu, ki je bil zelo posrečena ustanova, zame in tudi za sstanovalce pa življenjskega pomena, ker smo imeli možnost stanovati v Ljubljani skoraj zastonj. Moja prošnja za štipendijo je bila zavrnjena in ta dom je bil zame rešitev. Oražen je bil namreč sposoben, zavzet zdravnik, ki se je do-

bro poročil. Ženini starši so bili lastniki pivovarne in z ženo nista imela otrok. Svoje veliko bogastvo, med drugim tudi dve stavbi, eno v Wolfovi ulici in drugo na Dolenjski cesti, sta zapustila Medicinski fakulteti. Dr. Oražen je na ta način omogočil in še vedno omogoča, da 40 do 50 študentov medicine in stomatologije zelo poceni biva v moškem Oražnu v Wolfovi in tudi v ženskem Oražnu na Dolenjski cesti v Ljubljani. Domova sta bila in sta namenjena revnim študentom medicine in stomatologije.

Kako je bilo bivati v Oražnovem domu?

Študentsko življenje v tem domu je bilo zelo pristno, zdravo. Zbrani smo bili fantje z vseh vetrov. Tam smo bili svobodni, saj nas ni nihče nadzoroval. V začetku smo dnevno dobili pol kilograma kruha in jogurt, kar je potem prešlo. V domu je obstajala stroga hierarhija: "stara bajta" nasproti brucu, ki je moral vse prenesti, požreti. Po drugi strani smo se vedno držali pravila, da je bil zaščiten vsakdo, ki se je učil. Nihče ga ni motil. Tudi brucovanja so bila nekaj posebnega, včasih povsem na meji okusnega. Sedaj se vsako leto jeseni ponosni Oražnovci srečamo v Kostanjevici pred Oražnovo rojstno hišo.

Kam vas je vodila pot po petih letih splošne medicine?

Takoj ko sem končal medicino, sem šel v vojsko, v Beograd. Prve štiri mesece sem bil na vojni akademiji v Beogradu, kjer sem na koncu po opravljenih izpitih dobil čin podporočnika. Nakar smo bili razporejeni po kasarnah širom Jugoslavije in mene so poslali v Split. Zgodilo se je takole (smeh): Iz Beograda bi moral iti naravnost v prekomando v Split in se v dveh dneh javiti tam na komandi. Mene je pot iz Beograda vodila malo naokrog v Ljubljano, ker sem se moral oglasiti pri dekletu. Zadržal sem se en teden, tako da so me že iskali. Menda je prišla vojna policija, kot sem tako "postrani" slišal, tudi sem, v Ojstri Vrh. Z enotedensko zamudo sem se javil majorju v Splitu, ki se je tudi pisal Eržen, kar mislim, da je bila zame zelo srečna okoliščina. Major Eržen, ki je bil doma s Cerkljanskega, je že dvignil glas, da bi

me nahrulil in kaznoval, a ko je videl priimek – Eržen – me je samo zelo strogo, celo osorno vprašal: "Odakle si?" Ko sem povedal, mi je rekel: "Nečeš ti više bežat iz JLA!!!!", tako uradno je nastopil, ker nisva bila sama.

Kakšna kazen je sledila?

Iz Lore, ki je bilo slavno vojsko pristanišče v Splitu, me je poslal na Biokovo, nad Makarsko. Vojsko sem tako služil na čudoviti gori, v gorovju, kjer je bilo tajno vojno gradbišče, in je bilo območje resnično izolirano. Vendar me nikoli ne bi mogli poslati na boljše mesto. V tem taboru na Biokovem sem bil samostojen in sem delal kot zdravnik. Imel sem svojo sobico, uniforme sploh nisem nosil, veliko sem bral in gledal na morje, ki je bilo kakih tisoč metrov globlje. In s tistega gorovja sem našel tudi stezo, po kateri sem lahko šel popoldne dol, na morje, v turizem, v Zgornjo Brelo. Privoščil sem si malo kopanja in se vrnil. Sčasoma sem v Zgornji Breli v zadnji hiši spoznal starejšo gospo, s katero sva se začela pogovarjati. Pred hišo je kvačkala takole pod noč, ko se je malo shladilo. Ko sem se enkrat vračal, mi je dala piti, drugič nekaj za pod zob in pogovor je stekel. Izvedel sem, da je njen mož zaposlen v hotelih v Breli, da ga velikokrat ni doma, da sta brez otrok, zato ji je bilo dolgčas in se je želela z nekom pogovarjati. Pogosto sem šel dol. Bilo je prelepo. Spominjam se tudi čudovitega razgleda z gore v maju, ko so cvetele višnje. Celi nasadi višenj so pokrajino pod menoj odeli v čisto belino, prekrasno. Pa še Braški kanal, preko katerega se je videl Hvar, itn. Res imenitno. Kot zdravnik sem si izbral, da sem vsako jutro najprej spremljal tistega, ki je šel kupovat hrano v Omiš. Bil je Bosanec. Zjutraj sva najprej šla po hrano in pošto v Omiš s kombijem.

Koliko daleč je bilo to?

Do tržnice v Omišu je bilo tri četrt ure vožnje. Vsako jutro sva kupila kruh in na tržnici dobila kakšne priboljške, npr. sadje, pogosto smo popili tudi kakšno žganje, "slivovic". Torej, vojska je bila čudovita, dela zelo malo.

Pa ste čas izkoristili za študij?

Tudi. Predvsem sem se učil angleščino. Prej se je namreč nisem, ampak že proti koncu študija sem ugotovil, da se tega jezika moram naučiti. Imel sem knjigo Engleski bez muke, precej debela knjiga, ampak dober učbenik.

Je bila tudi kakšna kasete?

Ne. Sem se bolj učil pisati in sem ponavljal in tudi glasno govoril tam na tisti skali.

Koliko časa ste bili na Biokovem?

Vsega skupaj sem bil v vojski eno leto. Na Biokovem pa osem mesecev. Pozimi sem prišel, avgusta sem končal.

Ste kasneje še kdaj šli pogledat te kraje?

Ja, sem šel. Vendar je bilo zelo strogo zastraženo. Gradnja podzemeljskih skladišč in bunkerjev za rakete, vsaj mislim, je potekala v strogi tajnosti. V hribu, globoko pod zemljo so bile zgrajene fantastične dvorane pod zemljo in vse je gledalo na zahod.

Je bilo to v obrambne namene?

Ja, za obrambo. Okrog in okrog je bilo zelo zastraženo. Nihče ne bi mogel noter, poleg tega je bilo območje še zamaskirano, zakamuflirano. Kraje, kjer sem služil vojsko, sem prišel obiskat malo pred letom 1980, leta 1978 ali kaj takega. In sem se želel zapeljati gor, ampak je šlo samo do prve zapornice, ker je bilo še vedno zaprto.

Kaj mislite, da se tam dogaja sedaj?

Zdaj ni nič. Z odhodom JLA je to vse propadlo. Ni pa bilo to edino tovrstno gradbišče. Pri Šibeniku so pod morjem gradili hangarje za popravilo podmornic. In spomnim se, da sem tam nekomu rešil življenje. Pri miniranju pod vodo in pri eksplozijah min namreč lahko nastane prevelika koncentracija monoksida. Prav to se je tudi zgodilo enemu od vojakov minerjev, ki se je zastrupil in obležal.

In kaj ste storili, da ste ga ohranili pri življenju?

Moja zasluga je bila v tem, da sem takoj pomislil na možnost, da je zastrupljen z monoksidom. Zato smo ga hitro izvlekli in odpeljali v Split, v znano vojaško bolnico. Ob prihodu me je zdravnik, ki je bil že specialist, vprašal: "Šta imaš?", pa sem povedal, da je vojak zastrupljen z monoksidom. "Ma nemoj!", mi je rekel, tako malo podcenjevalno. Ampak res je bil zastrupljen z monoksidom.

Koliko ste v času služenja vojaškega roka imeli pravega zdravniškega dela?

Medicinskega dela nisem imel veliko, le kakšne manjše poškodbe. Tako da glede na to, kako je bila vojska lahko mučna, ker je bilo treba prenašati razne neumnosti, sem jo jaz lahko koristno izkoristil in se lepo imel. Lepo se je bilo pogovarjati s tisto gospo, lepo je bilo pogledati z gore na morje. Bil sem res svoboden in še uniforme mi ni bilo treba nositi, celo želeli so, da je nisem nosil, ker sem šel med ljudi, ko smo šli nakupovat. Ljudje so kljub vsemu vedeli in so rekli: "A vi ste pa od gore?" Nihče ni uporabil izraza baza ali tabor, ampak samo: "Vi ste od gore." Konec koncev je zelo značilno, da si ljudje poiščemo nadomestni izraz za stvari, o katerih ne upamo ali ne smemo govoriti. Vsi vemo, kaj pomeni, vendar nihče zadeve ne bo poimenoval s pravo besedo.

In potem ste se vrnili v Ljubljano. Ste se takrat odločili za specializacijo in izbrali kirurgijo?

Takrat bi po stažu lahko šel delat kot splošni zdravnik v ambulanto ali pa izbral specializacijo. Odločil sem se za specializacijo in sem bil takoj sprejet na splošni kirurgiji. Takrat sta bili poleg specializacije za splošno kirurgijo možni še nevrokirurgija in plastična kirurgija. Odločil sem se za splošno, nakar se je izpraznilo še mesto na kliničnem oddelku torakalne kirurgije, kjer sem kandidiral in bil sprejet. Torakalna kirurgija velja za nekaj posebnega. Gre za najmanjši oddelek, ki ima neke specifikke, in še danes si mladi zelo želijo delati na tem oddelku.

Kaj je tako privlačnega?

Posrečeno je to, da ima torakalni oddelek ravno idealno velikost. Vsi drugi oddelki so preveliki, zaradi česar nihče ne obvlada več vseh dejavnosti ali pa ne pozna vseh bolnikov. Naš oddelek je pa tako velik oziroma majhen, da vsak od nas kirurgov pozna vse bolnike.

Ali lahko rečemo, da je obvladljiv?

Da. Vse veš. Vsakdo od nas štirih specialistov, ki smo tam zaposleni, za vsakega pacienta ve, kdo je, kako je bil operiran, kakšni so možni zapleti, ki jih pričakujemo, čez koliko dni bo lahko šel domov, ta in ta dan lahko odstranimo npr. drenažo in tako naprej. Zjutraj na sestankih vse bolnike "prečesemo", ker je oddelek tako majhen, da lahko. Z vsakim se lahko pogovarjamo. Medtem ko je na oddelku, ki ima recimo 200 postelj, to povsem nemogoče storiti. Zdravniki so tam že bolj ločeni in vsak dela malo po svoje.

Ali to ločevanje pomeni, da vi ne bi mogli nadomeščati nekega kirurga na drugem oddelku?

Zdaj ne več, ker ne obvladam več druge kirurgije, da bi si upal. Čeprav je moje znanje kirurgije, kar je tudi prednost torakalne kirurgije, dokaj široko.

V čem je ta širina?

Mi operiramo, kar je za druge specializacije redko, vrat, ščitnico, občitnice in druge manjše posege na vratu, potem vse v prsnem košu, pa še v zgornjem

Pri operaciji. Foto: arhiv Janeza Eržena.

delu trebuha. Torakalni kirurgi znamo operirati, kar je izjemno, tudi v trebuhu. Če je rak želodca v zgornji tretjini, operiramo mi, skozi trebuh. Naredimo tudi nov požiralnik, kadar ga je treba odstraniti iz kakršnih koli razlogov: malignih tumorjev, poškodb ali prirojene napake. Naredimo ga iz želodca ali črevesja, debelega ali tankega. Tovrstne posege v trebuhu torakalni kirurgi suvereno obvladamo. In to je tisto, kar je tako privlačno tudi za te mlade kolege.

Sta torej širina in obvladljivost tisti, ki dajeta torakalni kirurgiji tisto privlačnost?

Da, to, da kirurgija ni ozko usmerjena na en sam organ ali celo samo na del organa, kot se že dogaja. Torakalna kirurgija ima obvladljivo širino, ki se je lahko naučiš in dobro opravljaš.

Ali zelo radi greste v službo?

Grem. V službo sem vedno rad šel. Seveda nastanejo tudi situacije, ko ne greš rad. Vzroki so različni, lahko je kolega, še večkrat, in kar je mene tudi vedno zelo prizadelo, celo malo preveč, je neuspeh, če operacija ne uspe, kar prizadene tudi druge zdravnike. Torej, da se kaj zalomi, da je kaj narobe, in je potrebno pojasnjevati. Res je, da včasih narediš vse tako,

kot je prav. Včasih premišljuješ, če sem naredil vse, če sem izbral pravi trenutek. Predvsem to, če sem naredil pravo operacijo. Odgovor na vse to je v znanju in izkušnjah, ki jih nikoli nimaš zadosti. Nikoli! Pa že misliš, da nekaj znaš.

In spet pride spet povsem nova situacija.

Vsak bolnik je svojstven.

Ali je mogoče govoriti o rutinskih operacijah?

Ta izraz je povsem neprimeren. Nobena operacija ni rutinska. Vsak človek je enkrat in neponovljiv. Pa ne le kot celota, kot osebnost, tudi dejansko. Tkiva! so pri ljudeh presenetljivo različna. In z vsakim moraš drugače ravnati. Tako kot z lesom. Vsak les moraš svojstveno obdelati. Tkiva so še bolj specifična, to je živ organizem in s tkivi moraš ravnati previdno in spoštljivo.

Kako se pripravite na operacijo? Je postopek za vsakega pacienta približno enak ali ne?

Bolnik, ki pride na naš oddelek, ima že postavljeno diagnozo in ve se, da se bo bolezen zdravila z operacijo. Včasih sodelujemo tudi že pri diagnozi. Ni pa nujno. Celo bi rekel, da pri diagnozi ne sodelujemo

Operacija v prsnem košu.
Foto: arhiv Janeza Eržena

pogosto. Tako npr. večino diagnoz za pljučnega raka naredijo na Golniku ali na kakem drugem pljučnem oddelku v Sloveniji. Potem nam oni predstavijo takega bolnika. Enkrat tedensko se zato kirurgi sestanemo z zdravniki drugih strok, ki nam predstavijo morebitne kandidate za operacijo. Pomenimo se, kdo mora biti operiran. In ko pride k nam, se začne moje bistveno delo.

Kaj storite?

Najprej natančno pregledam dokumentacijo. V primeru bolnika s pljučnim rakom je glede operacije treba odgovoriti na dve vprašanji: "Ali smeš?" in "Ali lahko?" "Ali smeš?" pomeni odgovoriti na vprašanje, ali je človek v takem stanju, da bo tako operacijo prenesel. Z drugimi besedami rečeno, se sprašuješ, kako bo živel po operaciji, če mu odstraniš del pljuč ali celo pljučno krilo. To je zelo pomembno vprašanje. "Ali lahko?" pomeni ugotoviti, kako je njegova bolezen, njegov rak razrašččen: ali zajema bistvene, pomembne organe, da se ne da odstraniti, ali je operacija sploh smiselna. Včasih ni. Narediš samo škodo, če ne izbereš dobro. Zelo pomembno je, da izbereš pravega bolnika. In ko se odločiš in spoznaš, ali smeš in lahko, potem se mi zdi čez vse pomemben pogovor z bolnikom. Vedno si moraš vzeti čas. Nikoli ne smeš priti samo kot izvajalec del. Vzeti si moraš čas in se z njim pogovoriti.

Kaj točno pomeni vzeti si čas in se pogovoriti z bolnikom?

Pogovoriti se tako, da te spozna in ti zaupa. Pogovor pomeni tudi, da se prvič dotakneš bolnika. Polaganje rok je čez vse pomembno. Saj da so, kot pravijo, s polaganjem rok naredili čudeže, dosegli čudežne ozdravitve, je čista resnica.

Kako to razlagate? Ali gre za neko energijo?

Ne gre samo za energijo. Gre za dotik in neposreden pogovor z bolnikom, ki je zanj nujen in celo najpomembnejši del zdravljenja. V bistvu so vsi bolniki v posebnem stanju: so v strahu, zaskrbljeni, skratka, prežeti so z negativnimi čustvi. Strah jih je, kaj bo z

njimi, z njihovo usodo, z njihovo družino, ali bodo preživeli, kakšni bodo potem, koliko jih bo bolelo, ali bo rak šel naprej. Velikokrat jih moramo spodbujati, hrabriti.

Ljudje smo si v vseh ozirih različni. Ali si, po vaših izkušnjah, vaši pacienti želijo izvedeti pravo diagnozo, kakšno je njihovo resnično stanje?

Da, zato se z njimi vedno odkrito pogovorim: Raka imate. Ob raku ne smete reči: Eno senco imate v pljučih, tumor imate. Ljudje želijo resnico. Toda resnico lahko poveš na veliko načinov: resnica je lahko zares groba, lahko je šokantna, lahko pa je osvobajajoča.

Kaj to pomeni?

Vsakdo mora vedeti, kaj ga čaka. Velikokrat pridejo ljudje že pod nož, a se z njimi še nihče ni iskreno pogovoril. Noben zdravnik, ki se je prej ukvarjal z njimi, jim ni povedal jasne besede. Za bolnika je to slabo. Pomembno je, da operacija sledi šele, ko je bolnik nanjo zares pripravljen.

Pri operaciji je pomemben dobro pripravljen bolnik na eni strani in na drugi kirurg, ki poleg strokovne usposobljenosti potrebuje tudi ustrezne pogoje dela. Imate vi v operacijski sobi kakšne posebne zahteve?

Glede pogojev, v katerih operiram, sem zelo zahteven. V operacijski dvorani mora biti vse absolutno podrejeno kirurgu, ker je on odgovoren za vse. Pred vsako operacijo potrebujem tudi posebno zbranost, kar pomeni, da utihnem in se ne pogovarjam z nikomer, ker me to samo moti. Rad imam to posebno zbranost in zelo rad imam glasbo, klasično glasbo, ki jo prinesem s seboj. V operacijski dvorani mora biti mir, nobenega hrupa, da vse teče. Ekipa je običajno že vajena, kaj kdo zahteva, in se temu prilagodi. Seveda med operacijo velikokrat učimo mlade zdravnike, kar je spet poseben primer.

Kaj je pravzaprav operacija?

Operacija, sam potek operacije, je preizkušnja za kirurga, ne le to, da znaš, tisto se že naučiš, ampak tkiva so vedno drugačna, bolnik je vedno drug, bolezen je vedno drugačna, poleg vsega moraš obvladati še sebe, kar je ena najtežjih stvari.

V kakšnem smislu mora kirurg obvladati sebe?

Največja nevarnost v kirurškem delu je, da se zadovoljiš takoj, s prvo rešitvijo. Res je, da te včasih po nekaj urah operiranja začne vse boleti: vrat, mene sedaj boli predvsem hrbtenica, ker imaš tisto prisilno držo, bolijo te noge, naveličan si, utrujen in takrat je najbolj nevarno to, da se zadovoljiš s prvo rešitvijo. Moraš biti vztrajen, potrpežljiv, trmast in dosleden, to je težko privzgojiti. To pomeni, da si na nek način pošten. Pri kirurških je tako, a o tem se med nami nikoli ne govori, da eno operacijo lahko narediš tako, pa bo malo slabša od tiste, ki bi jo naredil malo drugače. In ko jo narediš in veš, da nisi vsega naredil, se s tem ne smeš sprijazniti. Že od samega začetka moraš vedno stremeti za tem, da narediš najbolje.

Tukaj ni popravnega izpita. Ni poti nazaj. Ali se vseeno da še kaj popraviti?

Ne. Operacija je povsem diferentni način zdravljenja, ker odrežeš lahko samo enkrat, in kar si naredil, je za vedno. Hočem reči, operacija je ali – ali. Pogosto. Operacija ni nekaj romantičnega, kot si nekateri mislijo in kot jo včasih prikažejo na televiziji, ko kirurgi nekaj skrivnostno delajo, operacija je predvsem trd boj s seboj.

Ali vas pred operacijo ali pa sredi operacije kdaj zagrabi strah?

Mene je vedno pred vsako operacijo malo strah. Vedno. Tudi če izgleda enostavno. Vendar ko enkrat začnem, med operacijo, ko sem zbran, ko delam, potem na to pozabim, potem me ni več strah. Pred operacijo pa vedno in že prejšnji dan, ko o njej premišlujem. O tem, kako se je bom lotil, pogosto

premišlujem popoldne doma ali pa še ponoči pred operacijo.

Koliko operacij imate? Imate mesečni ali tedenski plan?

Pri nas ima vsak kirurg en dan v tednu svoj operativni dan. In takrat narediš dve, tri operacije, odvisno, kako so obsežne oziroma zahtevne. Zadnja leta operiram manj kot prej. Na leto naredim približno 150 operacij, kar je tri do štiri na teden.

Omenili ste že kar nekaj del, ki jih kot kirurg morate opraviti. Pa vendar, kaj vse obsega vaše delo kirurga?

Operacije, razgovore z bolniki, potem ambulantno delo. Enkrat na teden imam vse dopoldne ambulantno, kamor prihajajo ljudje zaradi različnih stvari, lahko na kontrolo po operaciji ali pa tisti novi, ki jih splošni zdravniki prvič pošljejo, ker menijo, da rabijo konzultacijo, posvet s torakalnim kirurgom, ali pa odločitev za operacijo. Enkrat na teden delamo endoskopije, gre za diagnostične in tudi terapevtske posege v sapniku ali pa v požiralniku. Pri endoskopijah pridem na vrsto enkrat na mesec ali pa največ dvakrat na mesec, ker imaš tudi nekaj svojih bolnikov, ki jim moraš posege ponavljati. Potem so konzultacije z drugimi zdravniki, enkrat na teden hodimo na Golnik, v petkih imamo nekajurni posvet z onkologi in pulmologi iz Kliničnega centra. In enkrat na teden spet nekajurni posvet z onkologi glede malignih obolenj požiralnika. Ob tem imamo še dežurstva, kar je v povprečju petkrat na mesec. In ko si dežuren, narediš tudi t. i. konzultantsko službo po celem Kliničnem centru, kar pomeni, da te kličejo tudi z drugih oddelkov, da prideš napraviti izpraznitev prsne votline, ker pride do kakšnega izliva gnoja ali podobnega, včasih nas kličejo, da vstavimo dren. Potem torakalni kirurgi pogosto delamo bronhoskopije, kar je diagnostični ali terapevtski poseg v sapniku, v dušnikih in v požiralniku. Lahko verjamete, da sem čezmerno zaposlen.

Vendar mislim, da še niste čisto vsega našteli!

Ja, poleg tega sem še asistent na Medicinski fakulteti, mentor študentom, sekundarijem in specialistom. Študentom četrtega letnika predavam torakalno kirurgijo. Sedaj končujem tudi doktorat, ki sem ga že oddal, in pričakujem, da bom enkrat sedaj naredil. To je obsežno delo, ki sem ga moral opraviti poleg službe. Redno moram pisati tudi članke, jih objavljati, in mislim, da sem jih napisal že več kot sto. Ne vem točnega števila, čeprav imam vse urejene v računalniku.

Kje vse pa ste objavili svoje prispevke?

Zelo različno, vsepovsod, največ veljajo objave v mednarodnih revijah, ki imajo stroge urednike in t. i. indeks citiranosti, ki je odvisen od ugleda mednarodne revije. Višji kot je, večjo težo ima. In če tam uspeš z objavo, večjo težo ima tudi tvoje delo. Včasih sicer to tudi ne velja, vendar je praviloma tako.

So vam take revije že objavile članke?

Že, že.

Na kateri članek, delo bi bili najbolj ponosni?

Ravno sedaj imam pripravljen članek, na katerega bom zelo ponosen, če mi ga bodo objavili. Največ se ukvarjam z raziskavo pljučnega raka in na tem področju trenutno vodim izvedbo raziskovalne naloge za Slovenijo. V njej sodeluje tudi 31 klinik in raznih bolnišnic iz cele Evrope. Proučujemo cepivo, ki bi specifično delovalo proti pljučnemu raku. To je zelo velika novost. Predpostavka te raziskave je, da imamo v rokah cepivo, s katerim človeka cepimo, tako kot npr. proti davici, in davice oz. pljučnega raka ne bo dobil. In to cepivo imamo sedaj v roki ali pa ne, tega še ne vemo. Študijo še izvajamo in pri nas raziskave vodim jaz. Hipoteza študije je, da bo cepivo selekcionirano ubilo samo celice pljučnega raka, ki se zelo zgodaj razsejejo, in bo tako preprečilo razsoj oziroma zasevke. Ideja je fantastična, če jo bomo le lahko uresničili.

S kakšno temo se ukvarjate v vašem doktoratu?

Gre za področje, ko iščemo druge načine proučevanja pljučnega raka mimo že ustaljenih načinov, na osnovi katerih bi lahko napovedali, kako malignen tumor ima določen človek, kajti vsak človek ima svojstven maligni tumor. Za nas bi bilo zelo pomembno, če bi vnaprej lahko vedeli, kakšen je. Ljudje preprosto rečejo: ta ima "ta hitrega raka", in to je dejansko res. Eni so hitri, eni so bolj počasni in tako naprej. Ampak za nas bi bilo izredno pomembno, ko se odločamo o načinu zdravljenja, če bi vnaprej vedeli, preden ga začnemo zdraviti, ali je njegov rak "ta hiter" ali "ta počasen". In obstaja poseben način proučevanja DNA v jedrih, to je tista formula, tista snov, ki pogojuje našo dedno zasnovo, genom: da na neki drugi način proučujemo nered ureditve DNA v jedrih, ki do neke mere pove, kakšen je tumor biološko: ali je "bolj divji" ali je "malo manj divji".

Ste torej na pragu doktorata?

Da. Mojo doktorsko disertacijo imajo že ocenjevalci, moj mentor jo je že ocenil kot končano delo in trije neodvisni ocenjevalci te naloge, ki ponavadi, ko je narejena, nimajo več kakšnih pripomb. In sporočijo senatu, da je delo končano, in sledi zagovor, ki je le bolj formalni zaključek.

Se vam zdi, da ste doktorat začeli pisati pozno?

Moram reči, da je nenavadno, da zdravnik na kliniki, tako kot jaz, v mojih letih, dela doktorat. Čeprav imam svoje razloge, lahko bi rekel, da se mi je nekaj dogajalo. V moji naravi je, da zastavljeno delo vedno želim tudi končati. Nikoli ne morem nehati kar na sredi. Tudi sama tema doktorata mi je pisana na kožo, kajti rad iščem, raziskujem in rad poiščem odgovore na vprašanja. To me privlači. In tretje, kar se mi zdi pomembno, je, da se zdravnik mora celo življenje izobraževati. Ne moreš si privoščiti, v resnici ne, da en mesec ne bi bral, zasledoval strokovnih člankov. To je zelo pomemben del našega dela: stalno izobraževanje. Tiste tri, štiri periodike, ki jih

prebiraš, ti zagotavljajo, da si seznanjen z novostmi in rezultati svojih kolegov po svetu. Danes tudi svetovni splet ogromno pomeni, saj je dostop do vseh svežih izsledkov, podatkov enostaven.

Koliko so pri izobraževanju pomembni simpoziji in kongresi?

Zelo. Gre za posebno obliko izobraževanja, kjer eni sprejemajo, se učijo in drugi podajajo, poučujejo. In klinik mora znati eno kot drugo: podajati in se učiti. Vse, kar znaš, moraš učiti, ne smeš držati zase, vse moraš prenesti na druge.

In pri tem svetovni splet ne pomaga dosti?

Gre za izkušnje, ki jih računalnik ne more prenesti. Ne moreš se jih naučiti drugače kot od drugega kirurga. Mora biti pravo srečanje.

Se slovenski torakalni kirurgi še držite evropskega vrha, ste povezani s kolegi po Evropi, je delovanje združenja evropskih torakalnih kirurgov živahno?

Ja, še. Leta 1998 so mi recimo zaupali, da sem v Sloveniji organiziral evropsko konferenco o torakalni kirurgiji, ko sem bil predsednik tega združenja. Enkrat letno se redno srečujem s skupino torakalnih kirurgov v okviru kluba torakalnih kirurgov, kjer sem član. Potem imamo stike preko elektronske pošte, ki nam omogočajo, da se ob nekem strokovnem problemu zelo hitro in enostavno lahko posvetujemo drug z drugim, kolegu lahko pošljem dokumentacijo, slike in on pove svoje mnenje. Posvetovanje, konzultacija z drugimi je danes zelo enostavna, pogosta, uveljavljena ter zelo pomembna metoda. Posvetovanje z drugimi je prednost na kliniki, ker je delo vedno timsko, v primerjavi z zdravnikom v splošni medicini, ki se večkrat mora odločati sam. In včasih, ko sam sebe nadzoruješ, te strese, kako so te drugi spomnili na nekaj, česar sam sploh nisi opazil.

Se vam zdi, da se na splošno vsi ali pa večina zdravnikov poslužuje teh konzultacij?

V kliniki veliko, je že zelo ustaljen in priljubljen način dela, postalo je praksa in po mojem mnenju ena najbolj pomembnih stvari. Posvet, debata o problemu. Namreč, slaven zdravnik je ena zelo čudna stvar. Slava zdravnika zelo ovira. Zdravniško delo ne sme biti razvpito, slavno. Nekdo, ki velja za velikega mojstra na določenem področju, ustrelji največ kozlov, zato ker tako izstopa, je nadut, misli, da je veliko boljši od drugih, drugih ne poslušaja več in njegovo mnenje drži kot pribito. V zdravniški službi je še nekaj, zdravniki zelo radi individualiziramo stvar, po svoje delamo, to naj bi te posebej odlikovalo, kot čarodeja. Ampak tu ni nikakršnega čarodejstva, nobene skrivnosti ni, je le garanje, delo, učenje in poštenost.

Glede na izredno zahtevnost vašega dela, ko se dejansko morate psihično in fizično razdajati pri delu s pacienti, je vaša telesna in duhovna kondicija zelo pomembna. Kje poleg tenisa in občasne turne smuke še nabirate kondicijo?

Živeti moraš kot vrhunski športnik in tudi malo kot menih. V mislih imam predvsem to, da moraš zelo paziti, da se spočiješ, biti moraš discipliniran tako za svoj počitek, za svojo rekreacijo kot za svoje delo, ki je v bistvu najbolj pomembno. Kot športnik moraš paziti, da se vsak dan spočiješ, in ne smeš pretiravati s pijačo, hrano, skratka, biti moraš discipliniran.

Slišala sem, da ste včasih imeli nezdravo razvado, kajenje. Ste zelo kadili?

Zelo nisem. Kaditi sem začel konec gimnazije. Kajenje je res nevarno, ker je zasvojenost. Kadilec je tak kot tisti, ki uživa droge. Zasnava nikotin. Je pa v cigarettnem dimu 11 dokazanih karcinogenih snovi, torej snovi, ki povzročajo raka. Nekoč me je zanimalo, koliko je kadilcev med tistimi, ki smo jih operirali zadnja tri leta, tudi med ženskami, in zato sem naredil presekok.

V treh letih smo operirali 480 ljudi z rakom pljuč, med moškimi je bilo 95 odstotkov kadilcev,

kar kaže na nedvomno povezanost med kajenjem in rakom na pljučih. Pri ženskah je bil odstotek manjši, vendar nismo šteli pasivnih kadilk. Pasivno kajenje je prav tako nevarno. Kar dokazujejo rezultati ameriških raziskav, ki so pokazali, da so ženske nekadilke, ki so poročene s kadilcem, trikrat pogosteje zbolele za pljučnim rakom. Pa ni le pljučni rak povezan s kajenjem. S kajenjem je povezan tudi rak žrela, grla, ust, ustnega dna, požiralnika, sečnega mehurja, slinavke, vse je povezano. S cigareto se res ne smemo igrati. Na tem področju bi res veliko morali vzgajati mlade ljudi, da ne začnejo.

In kako je bilo potem pri vas?

No, začel sem iz radovednosti, poskušal in ti postane vseč. Torej leta 1963 sem začel po malo kaditi. V študentskem obdobju sem že tako kadil, da sem kupil cigarete. In potem sem kadil do 19. oktobra 1976. Takrat mi je šlo kajenje že na živce, nisem bil zadovoljen in sem večkrat premišljal, da bi nehal kaditi. Še danes sem zelo ponosen na to, da sem nehal kaditi. Zgodilo se je nekega jutra, ko sem se pripravljaj na specialistični izpit, ki sem ga imel 24. decembra 1976. 19. oktobra, ko sem šel na sprehod v gozd, je bil prelep jesenski dan. S seboj sem imel cigarete in sem hotel prižgati, pa sem si rekel: Ne bom, ker je tak lep dan, tako lepo diši. In nisem prižgal! Prišel sem domov in sem si rekel, da danes ne bom kadil. In drugi dan sem si rekel, da še en dan ne bom kadil. In videl sem, da gre, in od takrat nisem nikoli več kadil. Svojim študentom v vsakem letniku namenim eno uro predavanj o kajenju. Predvsem jih opozarjam na nevarnost kajenja.

Pa se stanje pljuč povrne nazaj v prvotno? Se pljuča res obnovijo po določenem času?

Nikoli. Odvisno je le od tega, kakšno škodo si sebi že naredil. To pomeni, kdaj si začel, koliko časa si kadil, koliko si kadil, v kakšnem okolju si živel ter tvoji geni. Genom ima vsak malo drugačen, eden ima bolj, drugi manj odpornega. Bolj so ogrožene tudi ženske, ki dobijo raka že pri manj pokajenih cigaretah kot moški.

Leta 2001 ste obnovili prostore Kliničnega oddelka za torakalno kirurgijo v Kliničnem centru. Ste s pogoji dela zadovoljni?

V naših razmerah ne morem pričakovati, da bi bilo kaj drugače. Na živce mi gre tisto stalno jamranje, menim, da je treba nekaj narediti iz tistega, kar imaš na razpolago, tisto, kar je možno. Toliko denarja imamo, tako bogati smo in tako zdravstvo si lahko privoščimo in organiziramo, to je čisto preprosto. Seveda, če bi škilil čez meje v bogato Ameriko, Anglijo, na Finsko, Švedsko, potem je naše zdravstvo ubogo. Ampak če se primerjamo z Rusi, Srbi, Madžari ali Afriko, smo mi kralji. Hočem reči, da se tudi s precej manj sredstvi lahko veliko naredi. Vse je v odnosu, v glavi, kaj ima kdo. Je pa res, da smo mi zelo vajeni kritizirati kar na pamet: to je zanič, tega ne morem, ker nimam tega. To je le izgovor. Včasih pa kdo zelo premišljeno to dela, ker osvaja določen položaj, mesto in predhodnika kritizira.

Kaj bi vam vaši predhodniki, glede na to, da ste vi druga generacija torakalnih kirurgov, najbolj zavidali? Mislim predvsem na strokovnem področju.

Težko je primerjati. V teh letih se je spremenilo zelo veliko stvari. Mislim pa, da bi mi moj predhodnik dr. Orel najbolj zavidal povezanost navzven, v svet. Stiki, ki jih imamo, so enostavni, dobri. Kajti on je bil eden tistih, ki so prvi opozarjali na to, da je povezovanje navzven nujno, a sam ni imel dovolj možnosti. Takrat je bilo težje. Vendar je bil on tisti, ki je te povezave sprožil. Še dobro se spominjam, kako je šlo na hitro, od danes na jutri, ko je rekel: "Jutri pojdite v Heidelberg, kjer bo ustanovni sestanek Evropskega torakalnega združenja." Šel sem in takrat se je zares začelo, predvsem zato, ker smo se zbrali pravi ljudje. Dr. Orel je res stremel k povezavam v svet, saj sem še kot njegov učenec moral hoditi na kongrese, nastopati na kongresih, predstavljati naše delo itn. Teh povezav, stikov me je učil in mislim, da bi mi to zavidal.

Zabrdo.
Foto:
Janez Eržen

Pomemben del vašega življenja, prostega časa predstavlja Zabrdo. Je to vaš drugi ali tretji dom?

Moj drugi dom, prvi je tu, v Ojstrem Vrhu. Ljubljane se nisem nikoli navadil. Nikoli se nisem počutil meščana Ljubljane. Nič mi ne pomeni. Medtem ko je bila v Zabrdu doma naša mama. Kasneje se je zgodilo, da se je hiša izpraznila kot praktično vsa Podgora, kjer je danes skoraj vse prazno in se svet zarašča. Hišo sem dobil od tete Štefanke, ki mi jo je zelo poceni prodala. Bil sem nadvse srečen, da sem jo dobil. Tudi teta je bila vesela, da je hiša prišla v domače roke. Sedaj jo obnavljam, saj zelo rad delam z lesom, tako za rekreacijo, sprostitev. Poleg tega je v Zabrdu posebno močno okolje, narava te kar prevzame. Prvo, kar mi je nadvse všeč, je, da je sonce, da je odprto na sonce, na južno stran. Kot lupa je, hrbet imaš cel zaprt in si odprt ravno na sonce. Sence in svetlobe so v Zabrdu take, da sem čisto zmešan. To je nekaj fantastičnega: zvečer, zjutraj, ponoči, poleti, pozimi, vsak trenutek je nekaj drugače. Potem možnost, da tam delam, da se razgibam ali spočijem. Sedim na soncu in počivam. Zelo rad hodim. Lahko grem na Ratitovec, Kremant, Bozerplato, Jirn, pozimi s smučmi, največkrat sedaj delam turne smuke. Posebno letos je prelepo.

Kaj pa plazovi?

Plazovi so. Zelo dobro moraš poznati plazove, kje pridejo in kdaj. Veliko jih je in jih je treba poznati in se jih paziti. V Zabrdu so čarobne tudi noči: luna, zvezde. In še to: vsaka hiša ima svojo dušo. V njej so vsi naši predniki, vse njihovo početje, molitve, prošnje, veselje, vse je notri. Zato sem zelo vesel, da sem hišo dobil.

Je bilo tudi teti všeč, da je lahko hiša dobila domačega lastnika?

Teta si je zelo očitno oddahnila, ker so bili kandidati za hišo tudi družina s Štajerske, ki so pri njej stanovali oz. jim je stric na vrhu naredil sobico in so zelo

"Hiši bom vrnil njen prvotni videz."
Foto: Anton Sedej

**Vsaka hiša ima
svojo dušo.**

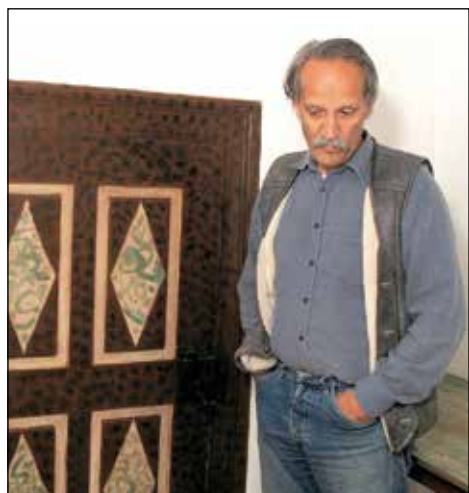
Foto: Anton Sedej

S hišo moraš živeti: obnovljena vrata.

Še vedno se zaklenejo.

Stari dokumenti.

Obnovljena omara. Foto: Anton Sedej

pogosto prihajali. Bili so t. i. vikendaši, jaz te besede ne maram. Ko me kdo vpraša, če grem na vikend, mu povem, da nimam vikenda, da imam hišo. Vikendaši so danes taki, da pridejo v lep kraj, kjer v glavnem veseljačijo, so hitro prehrupni, hitro onesnažujejo okrog sebe, veliko je alkohola. Vnašajo tudi navade, ki v tako okolje ne sodijo. In ta družina s Štajerske je bila zelo zagreta, da bi hišo dobila, in so me zelo postrani gledali, ko sem se nenadoma pojavil, ampak je potem šlo brez hudih besed. Težko so šli. Vendar so bili tujci, ne bi živeli s hišo. Meni je pa veliko do tega, da ostane hiša, kot je bila. Želim jo samo popraviti, s čimer pa je veliko dela. Vendar imam veliko načrtov, da jo ohranim, da ne bo propadla.

Kako pogosto greste v Zabrdo?

Vsak teden! Če imam le prosto soboto in nedeljo.

Je vreme ovira?

Ne, v vsakem vremenu. Če je treba, peš z Rotke ali od Šurka gor. Vendar je sedaj cesta skoraj vedno preorana, vzdrževana.

Kako to, da prihajate tako pogosto?

To je nujno, da odprem hišo, prezračim, posedim, malo zakurim v peč.

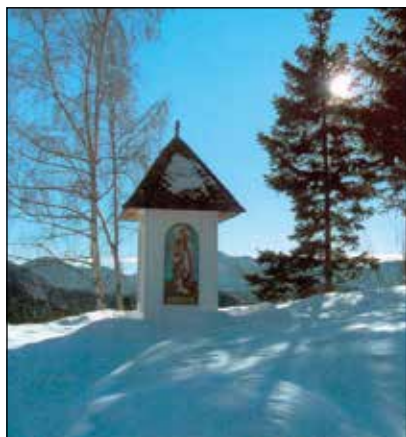
Včasih Boštjanova hiša, danes Janezova.
Foto: Janez Eržen

Ali je hiša premražena, ko pridete?

Ne, ker imam radiator na olje in temperatura nikoli ne pade pod 7 °C. Poleg tega, kot sem že omenil, je v Zabrdu sonce čarobno. Samo da posveti, in se tako segreje, da pozimi lahko odprem okna in sedim na soncu v sobi. V načrtu imam, da uredim sončne celice, in potem bom naredil še peč na biomaso, ki je za alpsko okolje najbolj primerna za ogrevanje. Biomasa je les, ki je na poseben način zmlet in ga hraniš v posebnem rezervoarju, da ga lahko kuriš. Les je pri nas naravna energija. Ne onesnažuje zraka, okolja in še pepel je koristen. Za nas je to idealno kurivo. Pa sem Zabrčane nagovarjal, da bi naredili skupno ogrevanje Zabrda, a se niso strinjali. Že ko sem dal pobudo za vodovod, smo se težko zmenili, vendar smo potem stopili skupaj in ga naredili. Sedaj bi bilo potrebno dati še elektriko v zemljo, ker je transformator v vasi tako grd, da grši ne bi mogel biti v tisti milini.

Ste vedno načrtovali, da boste nekoč imeli hišo nekje na vasi? Ste jo iskali?

Ne, iskal je še nisem, le želel sem si jo. Malo sem si že v Ojstrem Vrhu ogledoval, med drugim naš senik, ki bi se ga dalo predelati. Malo sem sanjal na tihem. Potem se je zgodilo Zabrdo, kar je tisto najbolj pravo.

Kapelica v Zabrdju. Poslikal jo je Nikolaj Mašukov. Foto: Janez Eržen

SVETNIKI, KI SO UPODOBLJENI NA ZUNANJH STENAH KAPELICE:

Sv. Rok

Rojen okrog leta 1295 v Montpellierju v Franciji. Zavetnik: Benetk, Montpellierja in Parme; jetnikov; bolnikov in bolnišnic; zdravnikov, lekarnarjev, kirurgov, kmetov, trgovcev z umetninami, vrtnarjev, izdelovalcev ščetk, mizarjev, tlakovalcev; proti kugi, proti okužbam, proti koleri, steklini, bolečinam v kolenih in nogah; pred nesrečami.

Goduje 16. avgusta.

Upodobitve: Romar, mladenič z brado in klobukom. Njegovi atributi so: palica, torba, čutara, posoda, meč in pes. Pogosto kaže na svojo kužno bulo na nogi.

Sv. Modest

Rojen v 8. stoletju na Irskem, umrl 3. decembra 772 pri Gospe Sveti na Koroškem.

Ustanovil najstarejšo proštnjo in romarsko cerkev pri Gospe Sveti na Koroškem. Oznanjevalec vere, pri čemer se je nedvomno srečal z našimi predniki na Koroškem, tudi s slovanskim knezom Hotimirjem.

Goduje 3. decembra.

Upodobitve: V škofovskih oblačilih z modelom cerkve Gospe Svete na Koroškem v roki.

Sv. Cecilija

Rojena okoli leta 200 v Rimu, umrla kot mučenka 22. novembra 230 v Rimu.

Zavetnica: cerkvene glasbe, glasbenikov, izdelovalcev glasbenih instrumentov, pevcev, izdelovalcev orgel in pesnikov.

Goduje 22. novembra.

Upodobitve: Mlada žena z orglami ali violino. Pred tem so jo uprizarjali s palmo in knjigo. Raffaello jo je naslikal z vencem iz rdečih in belih vrtnic.

Pripravil Janez Eržen.

Vir: Vera Schauber in Hanns Michael Schindler: Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan. Založba Mladinska knjiga: Ljubljana, 1995.

Notranjost bo krasila slika Marija z detetom, ki jo je na les naslikala Maša Bersan - Mašuk.
Foto: Janez Eržen

Očenaš po podgorško, kakor so ga molili do konca druge svetovne vojne:

FOUTER ÜNŽER PIŠT ME HIMEL, HAJLIG ŽAJ DAJN NOUME, KIME ÜNŽ DAJN KININ- GRAJH, DAJN BILE GEŠIH, BI NU HIMEL, AVŽON AUF DER BERLT.

GIB ÜNŽ HAJT ÜNŽER OLTAUGIGE PROT, FERGIB ÜNŽ ÜNŽERE ŠULDEN, AŽOV BIR FERLOUŠEN ÜNŽERN ŠELMAUEN ‚FÜR ÜNŽ NET IN DI FERŽUHENG, ŽONDERN LÄŽE ÜNŽ FORN ANGGERN. OUMEN.

(Iz cerkvenih knjig v Sorici prepisal Janez Eržen.)

Se vam zdi, da vam življenje teče v pravo smer ali imate še kakšne skrite načrte?

Trenutno zaključujem enega manjših načrtov, kapelico v Zabrdru, ki smo jo postavili prebivalci Podgore na zadnjem ovinku pred vasjo, kjer se odpre pogled na celotno vas. Prepričan sem, da so prav s tega mesta, kjer je sedaj kapelica, Podgorci, ki so pred prvo svetovno vojno, leta 1913, odhajali v Ameriko, še zadnjič s pogledom zaobjeli vas. Takrat je bil med njimi tudi moj stari oče Tone, ki se nikoli ni vrnil. V dveh letih nam je uspelo postaviti lično kapelico, znamenje. Na zunanjih stenah je Nikolaj Mašukov upodobil sv. Modesta, sv. Cecilijo in sv. Roka. Notranjost bo krasila slika Marija z detetom, ki jo je na les naslikala Maša Bersan - Mašuk. Na kresni dan letos, 24. junija, bo v Zabrdru praznik, ko bo bolniški župnik, gospod Miro Šlibar, kapelico tudi blagoslovil.

Ali so še kakšni drugi načrti?

Človek ima vedno načrte. Vendar se mi zdi bolj pomembno, da nekaj počneš, kajti bolj pomembna je pot kot pa cilj. Obenem moraš stremeti za tem, da čim bolje delaš. Vsak ima svoje zmogljivosti, vsak ima svoje talente, vsi smo omejeni. Vendar se mi to zdi pomembno, da se temu, kar delaš, posvetiš, to vsakega zadovoljuje. Ker poklic pomeni, da si poklican, pa čeprav ne veš, od kod si poklican in kdo te je poklical. Poklic moraš opravljati odgovorno.

Imate vi več poklicev: zdravnik, kirurg, predstojnik ...?

Zdaj nisem več predstojnik. Bil sem od leta 1993 do 2002, devet let.

Ste se rešili neke hude funkcije ali vam je žal zanjo?

Pa še kako sem se je rešil. Ne morete si misliti, kako obremenjujoča funkcija je predstojništvo. Tam si res odgovoren za vse. Pa velikokrat nič kriv, pa si odgovoren. Odgovoren si za vse delo, da se razvija, za sodelavce, za učenje, za raziskave ... Poleg vsega je bilo to še obdobje, ko se samoupravljanja še nekako nismo povsem rešili, kar pomeni ogromno jalovega sestankovanja, govoričenja, načrtovanja, a le do tu, izvedba pa ni bilo. Mene je to zelo obremenjevalo in sem bil zelo zadovoljen, ko mi tega ni bilo treba več početi. Vendar se v prvem trenutku tega nisem dobro zavedal, saj ko sem funkcijo izgubil, ne morem

reči, da sem bil užaljen, vendar mi je najprej prišlo na misel, da nisem več sposoben, prišel je nekdo boljši. Predstojniška mesta so na zunaj vedno malo prestižna. V resnici ima predstojnik zelo odgovorno, garaško in pogosto jalovo delo. Šele kasneje sem spoznal, da je bilo bolje, ker sem imel več časa za tisto bistveno, tudi zase, in za tisto, kar rad delam.

Kje je vaša poklicanost? Zdravnik ali kirurg?

Zdravnik in kirurg je eno in isto. Ne moreš ločiti. Prava poklicanost je tisto, kar te prevzema, te dobesedno prevzame, ne zaposli, prevzame. Temu se posveti cel človek in vanjo vloži vse svoje energije.

Zabrdo.
Foto: Janez Eržen

Zabrdo.
Foto: Janez Eržen

"Rad grem v Zabrd, v vsakem vremenu in letnem času."

Foto: Janez Eržen

Zahvala

Zahvaljujem se za pogovor vam in vašima sestrama Jožici in Betki, ki sta mi pomagali osvetliti del vašega življenja.

Albin. Foto: Domen Dolenc